

Niels van Driel

Veel valse hoop

Tussen 1940 en 1945 voltrekt zich in Nederland het drama van de decimering van de Joodse bevolkingsgroep. Van de 140.000 worden er meer dan 107.000 gedeporteerd. Slechts 5000 overleven de concentratie- en vernietigingskampen. Na vijf jaar bezetting resteert slechts een kleine en getraumatiseerde Joodse gemeenschap.

De Duitse onderzoekster Katja Happe schreef in 380 bladzijden een goed overzichtswerk van de bijna totale liquidatie van de Joodse gemeenschap tijdens de bezettingsjaren. Het is een aangrijpend relaas van discriminatie, ontrecting, marginalisatie, deportatie en een vaak koude ontvangst bij terugkeer.

Weinig opties

In de loop van de jaren dertig zoeken veel Joden uit Duitsland-Oostenrijk hun toevlucht in Nederland. Welkom zijn zij niet. De werkloosheid is groot en daarom hanteert de regering een strikt toelatingsbeleid. Van de 50.000 vluchtelingen slaagt ruim de helft erin weg te komen vóór de Duitsers in 1940 Nederland binnenvallen.

De capitulatie veroorzaakt een paniekgolf. Zo'n 200 Joden plegen dan zelfmoord. Er zijn slechts drie opties: vluchten naar onbezet gebied, een valse identiteit aannemen of onderduiken.

Zwartheid en angst

Vooralsnog valt de houding van de Duitsers mee. Veel Nederlandse Joden kunnen zich ook maar moeilijk kunnen indenken wat de duistere plannen zijn. Al in het najaar van 1940 begint toch de ontrecting, en dat proces gaat razendsnel. Het leidt tot werkloosheid, wanhoop, gedwongen tewerkstelling en wegvoering.

Waarheen? Vanaf 15 juli 1942 naar Auschwitz. Dan al zijn de geruchten van dien aard dat 'Polen' een panieknaam is. De Joodse romanschrijver Sam Goudsmit beschrijft de avonden in zijn dagboek als 'één en al zwartheid en angst'. Wie een oproep heeft ontvangen, kan erop

rekenen te worden opgehaald. Maar als het quotum niet wordt bereikt, pakken de Duitsers en hun Nederlandse handlangers Joden uit naburige huizen op.

De Duitsers concentreren de Joden in Amsterdam en in werkkampen. Zij verlenen vrijstellingen voor deportatie, bijvoorbeeld aan burgers van andere staten, gemengd gehuwden, Joden die werken voor de oorlogsindustrie en protestants gedoopte Joden (waarmee zij de kerken gedeeltelijk gerust stellen). De *run* op vrijstellingen verschaft de mogelijkheid vervolgens per categorie stempels nietig te verklaren. Elke vrijstelling is een bron van hoop, maar nooit meer dan tijdelijk.

Rampzalig succesvol

Peter Romijn spreekt in zijn woord vooraf van het 'rampzalig succes' van de vervolging. De nazi's zijn in Frankrijk en België beduidend minder effectief. Waarom? Dat is een van de kernvragen in dit boek. Happe wijst op het goedgeorganiseerde bezettingsregime, de concentratie en isolering van de Joden, de gezagsgetrouwheid van de bevolking, de goedgegelovigheid

van de Joden en de moeilijkheden om in een dichtbevolkt land onder te duiken. Zowel bij de Nederlandse bevolking als bij de Joden zelf is er wel protest, ook van de kerken, maar nauwelijks verzet. Dat de Duitsers de Februaristaking in 1941 hardhandig neerslaan, heeft effect op de verzetsbereidheid.

Internationaal kader

Nieuw in dit overzichtswerk is de inbedding van de gang van zaken in Nederland in de internationale context. Een heel cluster van Joodse hulporganisaties probeert 'onze broeders in leven te houden'. Lang bestaat de hoop dat er een uitruil mogelijk is met geïnterneerde Duitsers, onder meer in Palestina.

Buitenlandse regeringen zijn - met enige vertraging - goed op de hoogte van de ontwikkelingen in Nederland. Het winnen van de oorlog heeft voor hen echter de hoogste prioriteit. Omdat het vrijkopen van Joden de Duitse behoefte aan buitenlandse valuta te veel in de kaart speelt, staan zij dit nauwelijks toe.

De Nederlandse regering in ballingschap wil geen specifieke aandacht wijden aan de zwaarst getroffen groep in de Nederlandse samenleving. Na de oorlog duurt het nog vele jaren voor daar verandering in komt. Dankzij de Duitse indoctrinatie is het antisemitisme onder de bevolking zelfs sterker aanwezig dan vóór de oorlog. *Veel valse hoop* is een leerzaam, indringend en beschamend boek.

N.a.v. Katja Happe, *Veel valse hoop. De Jodenvervolgving in Nederland 1940-1945* Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam-Antwerpen 2018 (vertaling Fred Reurs) 512 blz., € 39,99